Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки, психології й освітнього менеджменту
імені професора Є. Петухова

ОСОБИСТІСТЬ І СОЦІУМ

(до 100-річчя з дня народження професора Євгена ПЕТУХОВА)

Матеріали Всеукраїнських педагогічних читань
(23-24 жовтня 2025 року)

Івано-Франківськ, 2025

Особистість і соціум (до 100-річчя з дня народження професора Євгена Петухова): матеріали Всеукраїнських педагогічних читань 23-24 жовтня 2025 року / за заг. ред. Л. Пермінової. Івано-Франківськ, 2025. 131 с.

Затверджено вченою радою Херсонського державного університету (протокол від 24 листопада 2025 року №7).

Редакційна колегія:

Омельчук Сергій, доктор педагогічних наук, професор, перший проректор, Херсонський державний університет.

Петухова Любов, докторка педагогічних наук, професорка, деканеса педагогічного факультету, Херсонський державний університет,

Пермінова Людмила, докторка філософії з педагогічних наук, професорка кафедри педагогіки, психології та освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова, Херсонський державний університет.

Слюсаренко Ніна, докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри педагогіки, психології та освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова, Херсонський державний університет.

Чудакова Віра, докторка філософії з психологічних наук, старша наукова співробітниця, Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України.

Онищенко Наталія, докторка педагогічних наук, професорка кафедри загальної педагогіки і психології вищої освіти Університету Григорія Сковороди у Переяславі.

Фальченко Владислава, аспірантка кафедри педагогіки, психології та освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова, викладачка кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти, Херсонський державний університет.

Фоміна Ірина, кандидатка педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, психології та освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова, Херсонський державний університет.

Рецензенти:

Петренко Оксана, докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Попович Оксана, докторка педагогічних наук, професорка, декан педагогічного факультету Мукачівського державного університету.

Електронне наукове видання підготовлено за матеріалами Всеукраїнських педагогічних читань «Особистість і соціум (до 100-річчя з дня народження професора Євгена Петухова)», що відбулися 23-24 жовтня 2025 року на педагогічному факультеті Херсонського державного університету (Херсон - Івано-Франківськ).

Представлені матеріали можуть бути використані педагогами, вчителями, вихователями для підвищення ефективності організації освітнього процесу у закладах освіти та здобувачами освіти спеціальностей 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта», 014 «Середня освіта», 016 «Спеціальна освіта» під час теоретичної підготовки та написання наукових робіт.

ISBN 978-617-8670-28-3

©ХДУ, 2025

Зміст

Бабаян Ю.
ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ЗАПОБІГАННЯ ДЕЗАДАПТАЦІЇ УЧНІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КОЛЕКТИВІ..... 6
Бабкович Р.
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ГАЛУЗІ..... 7
Болотникова Т.
РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ……..... 9
Волянюк А.
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА..... 11
Гладкий В.
АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ: ФІНАНСОВІ, МОВНО-КУЛЬТУРНІ Й ІНСТИТУЦІЙНІ ОБМЕЖЕННЯ ТА МЕХАНІЗМИ ПІДТРИМКИ…… 14
Гресько В.
ЕФЕКТИВНІ ФОРМИ ВИКЛАДАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ДРУГОМУ ДЕСЯТИРІЧЧІ ХХІ СТ.…… 16
Дереш В., Товстоган В.
РОЛЬ СІМ'Ї ТА ШКОЛИ У ЗАПОБІГАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ ДІТЕЙ З ООП В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ…… 19
Дубінка М.
ЦІННІСНИЙ ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ДУХОВНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ……... 22
Касаткін О.
АКСІОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА……..... 25
Кириченко О.
АВТОРСЬКА ПАРАДИГМА І МЕЖІ РЕАЛІЗАЦІЇ СВОБОДИ СЛОВА У ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ РОЗВИНУТОГО ГУМАНІЗМУ……. 29
Ковтанюк І., Ковтанюк М.
СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ САМОСВІДОМОСТІ ТА ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ В ЦИФРОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ..... 33
Корж-Усенко Л.
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ: ІДЕЇ ТА ДОСВІД ВИДАТНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ..... 35
Кочерга Є., Бубна А.
ВИКОРИСТАННЯ АРТТЕРАПІЇ У ВИВЧЕННІ ТА КОРЕКЦІЇ ВПЛИВУ СІМ'Ї НА ФОРМУВАННЯ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» У ПІДЛІТКІВ……... 38
Гаян О., Кузнецова Т.
ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ЧАС В УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ 40
Кузнецова Т., Лисенко Н.
РОЗВИТОК ДРІБНОЇ МОТОРИКИ ТА ТОЧНИХ РУХІВ ДОШКІЛЬНИКІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В СИСТЕМІ РОБОТИ З РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ……..... 43

Домуховська М., Серьогіна І.
СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ……..... 91
Гречка В., Смоляк П.
НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ…….. 94
Стеценко Н.
РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ..... 96
Шульженко С., Старокожко О.
МЕДІАВПЛИВИ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПСИХІЧНИЙ СТАН СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ..... 99
Тітова Л.
ЦИФРОВА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ..... 102
Тунтула О.
ІННОВАЦІЙНА СУТНІСТЬ І РІЗНОВИДИ ВІДОМОСТЕЙ ЯК БАЗИСНА ОСНОВА ТАК ЗВАНОЇ СВОБОДИ СЛОВА ОСОБИ У ДОКАЗУВАННІ ЧИ У БУДЬ-ЯКІЙ ПУБЛІЧНІЙ ДИСКУСІЇ ……..... 109
Усенко С.
ВПЛИВ МАНІПУЛЯЦІЙ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ НА СВІДОМІСТЬ ОСОБИСТОСТІ…….... 113
Фальченко В.
КУЛЬТУРОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ. 111
Чалій І.
ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЯВИЩЕ: СУТНІСТЬ, ПРИЧИНИ Й НАСЛІДКИ……... 114
Ковальчук В., Чередник Л.
ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ..... 117
Панасенко Г., Чередник Л.
ЗМІСТ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ «КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ»..... 120
Чух Г.
ЛІТЕРАТУРНІ ТВОРИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНОЗНАВЧИХ ПРІОРИТЕТІВ ОСВІТИ..... 122
Шайнюк А., Юдіна Л.
ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ВИХОВАННЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ДІТЕЙ..... 124
Шипко А., Зуброва О.
ПЕДАГОГІЧНЕ КЕРІВНИЦТВО САМОІДЕНТИФІКАЦІЄЮ ОСОБИСТОСТІ..... 126
Яневський В.
НАВЧАЛЬНІ ЗАНЯТТЯ З ХОРЕОГРАФІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ І ХУДОЖНЬОГО СМАКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ..... 128

УДК 37.015.3:316.772.2(373)

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

Стеценко Надія Миколаївна,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри педагогіки та освітнього менеджменту,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
м. Умань

Інформаційне суспільство, у якому відбувається становлення, розвиток і виховання підростаючого покоління, характеризується тим, що інформація поширюється з неймовірною швидкістю. Щодня учні отримують десятки повідомлень, постів, відео, коментарів у соціальних мережах. І саме в цьому інформаційному потоці вони повинні навчитися відрізняти правду від маніпуляції, факти від думок, реальність від вигадки. Тому сьогодні одне з ключових завдань освіти – розвивати критичне мислення учнів, вміння аналізувати, ставити запитання, перевіряти достовірність інформації, робити обґрунтовані висновки.

На розвиток критичного мислення в учнів націлює Концепція НУШ: випускник школи це – «цілісна особистість, усебічно розвинена, здатна до критичного мислення» [4]. На важливість розвитку критичного мислення школярів наголошується у законі «Про освіту», Державних стандартах освіти та інших урядових документах. Критичне та системне мислення є спільним наскрізним вмінням для всіх інтегрованих курсів та предметів.

Проблемі розвитку критичного мислення учнів присвячені роботи Алєксєєвої Г. М., Морзе Н.В., Науменко О.В, Пірковець С. М., Пометун О. І, Семененко А. М. та ін. Увага цих дослідників була зосереджена на способах і методах розвитку критичного мислення у школярів, впливу цифрових технологій на цей процес, педагогічних стратегіях та інноваційних підходах [5]. Роль та значення соціальних мереж для розвитку критичного мислення розглядалася поверхово та недостатньо.

Разом з тим, соціальні мережі, такі як Instagram, Telegram, TikTok стали для багатьох учнів основним джерелом новин, знань та формування світогляду. Особливо вразливими є підлітки, які «здебільшого споживають те, що пропонує стрічка» [3].

Реальна проблема не в існуванні мереж, а в тому, що вони є полем битви за увагу, насичені фейками, маніпуляціями, пропагандою та психологічними пастками. У цьому хаосі критичне мислення повинне стати академічною навичкою і цифровою гігієною та запорукою соціальної стійкості учнів. Оскільки ізолювати учня від соціальних мереж неможливо, необхідно навчити його використовувати їх свідомо та критично. Соціальні мережі можна перетворити з середовища для розваг на навчальний полігон для роботи з реальними, неструктурованими даними та розвитку критичного мислення.

Критичне мислення – це здатність людини аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність, робити обґрунтовані висновки й приймати свідомі рішення. Психологи визначають його як мислення вищого рівня, яке передбачає активну, а не пасивну позицію особистості. Учень із розвиненим критичним мисленням не просто сприймає факти, а ставить запитання, шукає причини, зіставляє джерела, робить власні висновки.

Традиційне навчання ґрунтується, в основному, на пасивному отриманні знань. Навчання в соціальних мережах, навпаки, є активною взаємодією: це створення, обговорення, коментування, верифікація інформації. Сучасні соціальні мережі – це природний педагогічний досвід, але в цифровому форматі, який потребує керівництва з боку вчителів. У контексті соціальних мереж критичне мислення означає, перш за все, уміння розрізняти достовірну й неправдиву інформацію; оцінювати мету автора повідомлення; виявляти маніпуляції, пропаганду чи емоційний тиск; формувати власну позицію, спираючись на аргументи, а не на емоції. У цифровому середовищі критичне мислення також включає розуміння механізмів поширення інформації, роботи алгоритмів і природи інформаційних бульбашок.

Для розвитку критичного мислення школярів засобами соціальних мереж можна використати конкретні форми і прийоми роботи, наприклад:

Вправи «Факт чи фейк?». Учням дають кілька публікацій із соцмереж на одну тему і пропонують перевірити їхню достовірність шляхом пошуку первинних джерел, аналізу авторства, дати публікації та супутніх доказів. У результаті учні готують короткі звіти з аргументацією свого висновку. Така робота формує навички фактчекінгу і вчить шукати підтвердження.

Порівняльний аналіз джерел. Учні вибирають одну подію або тему і знаходять, як її висвітлюють різні ресурси та сторінки в соцмережах. Потім вони аналізують відмінності у тоні, у виборі фактів та в акцентах, після чого обговорюють, хто може мати зацікавленість у певній подачі матеріалу. Ця вправа допомагає розпізнати упередженість і маніпуляції.

Модерація дискусій у закритих групах класу або шкільного форуму. Можна організувати обговорення суспільно значущих тем, навчитись формулювати аргументи і відповідати на контраргументи з дотриманням правил етики. Роль учителя тут полягає в тому, щоб навчити структурувати дискусію, звертати увагу на логіку міркувань і пояснювати, чим відрізняються перевірені джерела від думок без підкріплення.

Створення учнями освітнього контенту: блогів, постів або коротких відео, в яких вони пояснюють складні явища простими словами. Підготовка такого матеріалу змушує учня дослідити тему, зібрати факти та навчитися викладати інформацію відповідально. Додатково це розвиває навички публічної комунікації та відповідальності за поширювану інформацію.

Систематична рефлексія. Після виконання завдань корисно проводити обговорення: що було важко, які джерела викликали сумніви, які логічні помилки зустрілися, що можна було б зробити інакше. Рефлексія закріплює здобуті навички і робить процес навчання усвідомленим.

Використання форм і методів роботи у соціальних мережах для формування

критичного мислення школярів вимагає від учителя володіння базовими знаннями щодо роботи алгоритмів соцмереж, механізмів таргетування та відбору контенту (пояснити учням, чому їм бачиться саме той чи інший матеріал), навчити учнів правил безпечної та етичної поведінки в інтернеті, заохочувати повагу до думки іншого користувача та застерегти від онлайн-агресії.

Систематична та цілеспрямована робота з розвитку критичного мислення у соціальних мережах сприяє підвищенню рівня медіаграмотності учнів. Вони почнуть розрізняти джерела, перевіряти факти і менше піддаватимуться маніпуляціям. У них буде здійснюватися розвиток навичок аналізу і аргументації, що позитивно вплине на навчальні досягнення у різних предметних галузях. Разом з тим, формування цифрової відповідальності допоможе учням безпечно взаємодіяти в інформаційному просторі. У підсумку виховується особистість, у якої розвинуте критичне мислення, здатність приймати обґрунтовані рішення і вести конструктивний діалог у суспільстві.

Отже, соціальні мережі не є ворогом освіти, але вони потребують свідомого і педагогічно обґрунтованого використання. Завдання школи – не ізолювати учня від цифрового світу, а навчити його орієнтуватися в ньому впевнено і критично. Соціальні мережі, якщо використовувати їх з педагогічною метою, повинні сприйматися не як загроза, а потужний засіб формування критичного мислення школярів.

Література:

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti (дата звернення 16.10.2025).

2. Державний стандарт профільної загальної середньої освіти. URL: https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti (дата звернення 16.10.2025).

3. Дослідження «ДМ»: Телеграм, ютуб, тікток, інстаграм — основні джерела інформації для підлітків TikTok, YouTube, Telegram — найпопулярніші соцмережі серед українських дітей та молоді: дослідження. URL: https://ms.detector.media/internet/post/37300/2025-01-21-doslidzhennya-dm-telegram-yutub-tiktok-instagram-osnovni-dzherela-informatsii-dlya-pidlitkiv/ (дата звернення 16.10.2025).

4. Концепція Нової української школи. URL: http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepcziya.pdf (дата звернення 16.10.2025).

5. Пірковець С. М., Алєксєєва Г. М., Семененко А. М. Інтеграція критичного мислення в steam-освіту через проєктне навчання. *Актуальні питання у сучасній науці.* Серія : Педагогіка. 2025. № 6(36). С. 1203–1214. https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-6(36)-1203-1214 (дата звернення 16.10.2025).

Особистість і соціум (до 100-річчя з дня народження професора Євгена Петухова)

23-24 жовтня 2025 року

Матеріали Всеукраїнських педагогічних читань

Технічні редактори – Фоміна І. С., Фальченко В. І.